

בחום, אסורה משום בישול – שהרי "ריפה גוף קשה"³³ – [ראה באריכות בפרק א – מסעיף ד ואילך], ולדבריו הוא הדין בנוגע ל"מרגרינה וכיו"ב.

ולכן כאשר מכינים מחית תפוחי אדמה [=פירה Puree בלע"ז] ורוצים להכניס לתוכו חמאה או מרגרינה, יש להזהר שלא לעשות זאת בעוד התפוחי אדמה מונחים בכלי שני חם שהים"ב [ראה בהערה]³⁴.

הכנסת מלח לתבשיל

הבהרה: קיימים סוגי מלח שונים, ויתכנו שינויים בתהליך היצור במדינות שונות – אנו התייחסנו כאן על פי מה שהתברר תהליך יצור המלח בארה"ק כיום, ובכל מקום יש לברר לגופו.

תהליך ייצור המלח

בארץ ישראל קיימים כללית שני סוגים מלח: (1) הסוג העבה – המכונה בשם "מלח מטבח" או "מלח בישול", ומשמש בדרך כלל להכשרת בשר ולבישול וכיו"ב. (2) הסוג הדק – המכונה גם בשם "סלית" או "סלעית", ומשמש למליחת דברי מאכל וסלטים.

הסוג הראשון: אינו עובר כלל תהליך של בישול בייצורו, כי אם אידוי של מי ים – אלא שבסיום היצור מיבשים אותו בתנור בחום גבוה. ובמלח זה יש לזהר

ציונים והערות

משו"ת אגרות משה, הרי שנקט בפשטות שדין חמאה שנימוחה ככל יצא שנימות, שלדעת המקילים להחשיבו כיצא, גם בחמאה כן הוא (עיי"ש, ודוק).
כז ב"ב התפארת ישראל על המשניות ז"לכלכל שבת" – מלאכת מצול. וכתבנו דבריו בסגנון "יש שדעתו" – מכיון שלדעת הסוברים שצמאכל לא נאמר כלל דין ה"ריפה גוף קשה" כו' [ראה פרק א – סעיף ו, ובהערות שם], הרי שאין מקום להאמור. ומלכד לזאת לענ"ד יש לדון צזה, שהרי החמאה מטבעה שנמסה גם צלי חימום ממש, אלא אף כשמיחה בטמפרטורת החדר ציוס קיץ, כידוע. ואם כן, לכאורה עפ"י משנת"ל צפרק א (סעיף ח) אין צזה משום ריפה גוף קשה – עיי"ש (בהערה יג, ו"ציאוריס" אות ד) באריכות ההוכחות והראיות לדבר, ואכמ"ל יותר.
כג פייגנו את האיסור, דוקא צאופן שהים"ב. וזאת למרות דברי הפמ"ג (א"א ס"ק לו) "...יש לומר אף צמקום שיתך צלצד, באין יד סולדת בו אסור – דהוה מצול שריפה גוף קשה". מכיון שצמבואר לעיל צפרק א (הערה ט) הציאור צדצרו הוא, שגם הוא מסכים דריפה גוף קשה הוא דוקא כשנעשה צחוס שהים"ב, אלא שמחדש שאין צורך הדבר המתחמם יגיע לדרגת חוס זו – עיי"ש צשם הגרש"ז אורצאך, וההוכחה לציאורו שכתבנו.

לכל הדיעות בכל דיני איסור בישול בשבת, ויש להחמיר^(י) שלא ליתנו אפילו לתבשיל שבכלי שני^{יד}. ואילו הסוג השני: מיוצר בתהליך של בישול, אלא שלאחר מכן עובר גם תהליך של אפיה לייבושו [כנ"ל בסוג הראשון] – ולסוג זה נתיחם להלן בהמשך הדברים^{יה}.

^{הערה החכמה}

ציונים והערות

ביאורים

(י) האם דין המלח נאמר רק ב"מלח אבנים" או גם במלח המיוצר ממי הים: בפמ"ג (א"א ס"ק לא) כותב שבמלח שלנו ליכא האי כללא ד"צריכא מילחא בישולא כבישרא דתורא", דלא נאמר זה אלא במלח שחופרים ולא במלח שעושים ממים, עיי"ש [אלא שכשעבר כבר תהליך בישול, מותר מה"ד כיון שאין בישול אחר בישול כו', עיי"ש בפמ"ג בהמשך דבריו]. ועפי"ד נמצא לכאורה, שדין המלח המיוצר ממי הים שלא עבר עדיין תהליך בישול (משא"כ מלח אבנים – המצוי לחג הפסח כו') – דינו שווה לכל דבר שאסור להניחו בכלי שני. ואף שהוא כתבו רק לגבי הדין שאסור ליתנו לכ"ר, גם לדעה שמלחא צריכא בישול כבישרא דתורא ומותר ליתנה אף בכ"ר. מכל מקום היינו לשיטתו שהדין שאסור ליתן שום דבר לכ"ש הוא רק

כד בשו"ע ורמ"א (סעיף ט) נתנארו כזה שמי דעות, הא' שאף בכ"ר לא מתבשל המלח, והב' שגם בכלי שני מתבשל – ונתנארו צרמ"א וכו"כ השו"ע שם שהעיקר כדיעה המקילה, חללא שהמחמיר כדיעה המחמירה תע"ב. ולמרות דברי הפמ"ג (א"א ס"ק לא) שכתב שצמלח שלנו ליכא האי כללא ד"צריכא מילחא בישולא כבישרא דתורא", דלא נאמר זה אלא צמלח שחופרים ולא צמלח שעושים ממים, עיי"ש. ועפי"ד נמצא שדין המלח המיוצר ממי הים (משא"כ מלח אבנים – המצוי לחג הפסח כו') דינו שווה לכל דבר שאסור להניחו בכלי שני – מכל מקום נקטנו צפנים צסגנון "יש להחמיר" ולא צסגנון ש"אסור" וכיו"ב. וזאת על פי מש"כ כזה ב"ביאורים" (אות י). כה תהליכי ייזור המלח – נתנארו צמלחא המפעל המייצר, והוצאו צספר מאור השנת (פרק ה' ס"ק ע).

בדברים הרכים [כמש"כ בשמו לעיל במקומו], אבל לדידן אכן אסור שום דבר ליתנו לכ"ש, מלבד לתבלין ומשקין כו'.

אלא שלאידך גיסא, יתכן אולי שאם נוציא את המלח שמיוצר ממים מכלל מחז"ל הדן בזה, הרי שגם כללות המאמר ש"מלח אינו כתבלין" אינו כולל מלח זה – ושוב יחזור לדין התבלין (שהרי במהותו המלח הוא תבלין) שאינו מתבשל בכלי שני כ"א בכ"ר?! ובכך יתבאר דיוק לשונו שם, שכתב "מלחא כבישרא דתורא" – במלח שחופרים אבל שלנו, יש לומר מבשל בכלי ראשון שהעביר מהאש. רק שאין בישול אחר בישול כו'". שאכן בכלי שני מותר ליתנו, מדין התבלין. אלא שעדין אינו מוכרח, שיתכן שלפי מה שהיה נראה במתבאר לעיל מינה להקל מן הדין, עפ"י מה שנפסק שמילחא צריכא בישולא כבישרא דתורא, שאפילו בכ"ר לא בשלה. כלפי דברים אלו מסיים, שהיות ומלח שלנו אינו נכלל בהאמור בדין המלח בגמ', הרי שהדבר אכן אסור. אבל לא שנידוק מינה, שדוקא בכגון דא אסור ואילו בכ"ש מותר, ודוק.

ה'תשס"ו

הדין

י. להניח המלח לתוך דבר חם שנמס בתוכו – אסור^(יא) אפילו לכלי שני^י. מבין, שכמתבאר לעיל, דינו כדין ה"לח" שיש בו "בישול אחר בישול"^י. אבל

ביאורים

אלא שכללות חידושו של הפמ"ג – צע"ג לענ"ד האם מוסכם על דעת נו"כ השו"ע ומכללם שו"ע"ר, שהרי הפמ"ג חי בזמן הקרוב לשו"ע"ר ורעק"א וכו' וכו' (וכפי שמצינו שאדה"ז מביא מדבריו בתשובותיו), הרי שייצור המלח היה מקובל באותה העת באופן שכותב הפמ"ג – וכלשונו "מלח שלנו" – ועכ"ז אף לא אחד מהם נקט לחידוש זה לחומרא. והרי ידוע הכלל שבכגון דא נקטינן שבהיות הדבר שכיח ביותר ונוגע למעשה, הרי מדשתקו ולא כתבו לחלק בזה, שמע מינה דלא סבירא להו כן. ואף שידועה דרכו בשו"ע"ר שאינו כותב [במפורש] חידושי דינים שלא נתפרשו בדברי הפוסקים וכו"כ השו"ע שקדמוהו, הנה גם בסידור שלו ב"הלכתא רבתא לשבתא" – שם כתב המעשה אשר יעשון לפועל, ובלשונו בפתיחת דבריו שם "והן קצת אזהרות והערות, להרים מכשולות ושגגות השכיחות ומצויות" – מכל מקום מסיים בדין המלח "ואין להקל בו יותר מבמלח שבימיהם, לפי חילוק הדעות שבש"ע, ש"א

ציונים והערות

כו אדמו"ר הזקן נסידורו ב"הלכתא רבתא לשבתא" (נדפס גם בסוף שו"ע"ר ח"צ שנהגת קה"ת – עמ' תטו) כומצ ש"אע"פ שאין ציטוט אחר ציטוט צדור יצט, מכל מקום אם חוזר ונמחה ממנו קצת יש צו משום ציטוט אחר ציטוט בלחוחית המחוי, אם היס"ב. ולכן נריך לזהר במאד .. וכן שלא לשפוך צללי ראשון שהיס"ב על נוקער, כי מאחר שהנוקער נמחה יש צו משום ציטוט. ולכן אין להקל במלח שלנו, אף שנתבשל תחילה, שמאחר שחוזר ונמחה אין להקל צו יותר מצמלח שבימיהם – לפי חילוק הדעות שבש"ע – שיש אוסרים אפילו ליתן בכ"ש שהיס"ב, והמחמיר תבוא עליו ברכה". וכבר הארכנו בהצגת דברי הראשונים והפוסקים שס"ל כשיטתו ציטוט הדברים, לעיל (בהערות טז-יז) וב"ציאורים" שם (אות ח).

כו וראה לעיל בהערות וב"ציאורים" (שלונו בהערה הקודמת), שם הצאנו באריכות את דעת הראשונים והאחרונים המחזיקים בחומרת הלבוש שעל פיה הוא פסק אדה"ז בזה, ודנו בדצריהם. וצפרטות צנוגע

אפילו ליתן בכ"ש שיהס"ב, והמחמיר תע"ב". הרי קמן, שלמרות שבדבריו שם מתייחס למלח שבימיו שמיוצר ממים [שאף עברו תהליך של בישול, אלא שאין לכך משמעות לדעתו, ויש בזה משום בישול אחר בישול], מכל מקום כותב ששייך בזה "כחילוק הדעות שבש"ע". וברור שאינו מקבל חילוק בין מלח אבנים למלח המיוצר ממים, ודוק.

(יא) החילוק בין מלח לסוכר, להכניסם לכלי שני: ראה ב"תוספת ביאור" שבסוף הפרק (אות ז), סיכום השיטות וכו' בענין בישול המלח. והנה במחברי זמנינו, דנו בשאלה מדוע בנוגע למלח כותב אדמו"ר הזקן (בסידורו) ב"הלכתא רבתא לשבתא" – העתקנו לשונו בפרטות בהערה (כו) – שלא ליתנו אפילו בכלי שני – ואילו בנוגע לסוכר מזהיר רק שלא לשפוך עליו מכ"ר, שמזה מוכח – וכפי שדייקו בזה אחרונים

לערוך עליו מכלי שני, וכן להכניסו לכלי שלישי – מותר וכמו כן מותר לשאוב מרק בבק מהצלחת שהיא כלי שני, ולתת המלח לבק¹²³⁴⁵⁶⁷.

דעת המשנה ברורה: גם כאשר המלח נמס, עדיין דינו כ"יבש" – ואין בו

ציונים והערות

ביאורים

לנחית מלח שלנו בכלי שני – יש להוסיף את דברי הגה"ק ממונקאטש צנימוקי או"ת, שם מר אציו הגה"ק בעל דרכי תשובה, ממנה למדן אנו הנהגה למעשה זוה "שהיה דרכו ליזהר ולהזהיר – שלא לתת מלח לתוך המרק בש"ק בכלי שני, כיון שעל הרוצ הרוטצ עדיין חס .. והיה מרגל צפומיה לומר, שאין כדאי בשביל מעט המלח, להפסיד עי"ז צרכת רציו הק' הרמ"א זק"ל, שכתב והמחמיר תבוא עליו צרכה". (ובכלי שלישי, המיר שם – כפי שנעתק לעיל צפרק א הערה לו). הרי שלמד כן צדברי הרמ"א, שקאי צחומרתו (וצנרכתו האמורה) גם על מלח שלנו – וידוע שכל כיו"צ קיי"ל ש"מעשה רצ"!

כח בנוגע לכלי שלישי: כן נמצא צנימוקי או"ת (הנעתק צהערה הקודמת) מהגה"ק ממונקאטש שם מר אציו הגה"ק בעל דרכי תשובה. ובנוגע לבק: הוא על יסוד המחצא לעיל צפרק א (הערה קי, וצאריכות צ"ציאורים" שם אות ל), שיש לבק ששואצ צה מכלי שני, דין כלי שלישי. ושמעתי צנערותי, שכן נהג ענמו הלכה למעשה, הצה"ק מוהר"א מצעלזא זי"ע.

ולכן אסור גם להניחו בכלי שני. אבל סוכר, למרות שנימוח ויש בו בישול אחר בישול, מ"מ עדיין דינו כתבלין, ולכן לערוך עליו מכ"ר אסור, אבל להניחו בכ"ש מותר. [וראה בדברינו לעיל פרק א ב"ביאורים" אות ט ד"ה וההוכחה השנית שהארכנו עוד בשקו"ט בתירוץ זה, עיין שם!]. ואף שבהגדרת התבלין כפי שנתבארה בפרק א [סעיף כד, הגדרה ג], נאמר שהוא דבר שאין הדרך לאכלו בפני עצמו, כי אם כתוספת להמתקת הקדירה או המשקה וכיו"ב, עיי"ש – והרי הסוכר נאכל גם בתור מיני מתיקה כלשעצמו. אמנם ראה במה שכתבנו שם בהערה (מד), שאזלינן בזה בתר עיקר שימוש אף שנאכל גם כלשעצמו, עיין שם ההוכחה מבצל ושום כו'.

— שלהכניסו לכ"ש מותר. ראה מש"כ בזה בקובץ הערות וביאורים צ"צ, והו"ד לעיל בפרק א ב"ביאורים" (אות ט – ד"ה וההוכחה השנית, וראה עוד שם בהערה נג), ושם כתבנו להקשות על דבריהם. ולענ"ד לבאר, שלכאורה מצד ענינם הרי שלפי ההגדרות שנאמרו בזה (ופורטו לעיל בפרק א מסעיף כד ואילך, עיי"ש) הסוכר והמלח מוגדרים כ"תבלין". וכמש"כ בשו"ת גינת ורדים (כלל ג סי' ח) בנוגע למלח, להסביר מדוע לא חששו בו (לל"ק) למיחזי כמבשל. וכותב בתו"ד (ד"ה גם בדברי הרמב"ם) "...ומלח שאני זכיון דאינו בא אלא למתק הוי כתבלין דשרינן בהו...". ואם כנים אנחנו, הרי שהדבר ברור שדוקא מלח כיון שבנוגע אליו נאמר שלדעה המחמירה בשו"ע מתבשל גם בכלי שני [– לפי שכך מפרשים הגמ' ד"מלח אינו כתבלין" כו' – שהגמ' הוציאתו מכלל שאר התבלין, למרות שבתכונתו דומה להגדרת התבלין], לכן כשאדה"ז פוסק בסידור שלמרות שכבר נתבשל פעם, מ"מ כיון שנימוח הופך ללח שיש בו בישול אחר בישול, במילא דינו כמלח שלא נתבשל, ולכן אסור גם להניחו בכלי שני. אבל סוכר, למרות שנימוח ויש בו בישול אחר בישול, מ"מ עדיין דינו כתבלין, ולכן לערוך עליו מכ"ר אסור, אבל להניחו בכ"ש מותר. [וראה בדברינו לעיל פרק א ב"ביאורים" אות ט ד"ה וההוכחה השנית שהארכנו עוד בשקו"ט בתירוץ זה, עיין שם!]. ואף שבהגדרת התבלין כפי שנתבארה בפרק א [סעיף כד, הגדרה ג], נאמר שהוא דבר שאין הדרך לאכלו בפני עצמו, כי אם כתוספת להמתקת הקדירה או המשקה וכיו"ב, עיי"ש – והרי הסוכר נאכל גם בתור מיני מתיקה כלשעצמו. אמנם ראה במה שכתבנו שם בהערה (מד), שאזלינן בזה בתר עיקר שימוש אף שנאכל גם כלשעצמו, עיין שם ההוכחה מבצל ושום כו'.

משום "בישול אחר בישול". ומכל מקום פוסק ש"טוב ליזהר מכלי ראשון לבתחילה", ופירשו בכונתו שגם בעירוי מב"ד יש ליזהר^ט.

יא. השואב בקף או מצקת מ"כלי ראשון" ושופך לקערה: באופנים מסוימים נחשב הקף לכלי ראשון, ובאופנים אחרים נשתנה דינו – ופרטי הדין נתבארו לעיל בפרק א [מסעיף נב ואילך] עיין שם!

יב. למלוח דבר חם יבש שאין המלח נמס בהנחתו שם – אם הוא בכלי ראשון, נכון להחמיר. אבל בכלי שני, מותר^(יב) וגם לדעת המחמירים בדבר גוש חם בכלי שני^ל.

ציונים והערות

כט ראה "מוספת צינור" (אות ח) שהעמקנו את כללות הרקע לדין זה, והצאנו את דבריהם המסקמים של שו"ע, והמסנה צורה. וראה מש"כ לעיל (הערה יט) שהכרעת המסנה צורה. וצ"צאורים" (אות יא) כתבנו הצינור כלשון אדה"ז נמוגה למלח ולסוכר, עיין שם. ל בן הוצא בשם הגרש"ז אורצאך, בשש"כ (הערה קעג*). וראה מה שכתבנו להוכיח כן – על יסוד מש"כ צשו"ת "דברי נחמיה", עפ"י הצננו דצרי אדמו"ר הזקן – צאריכות צ"צאורים" (אות יב).

ביאורים

(יב) מליחת דבר יבש שבכלי שני: בשו"ת דברי נחמיה (סי' כא אות ב בא"ד בד"ה ועוד, הנעתק בסוף שו"ע"ר ח"ב שבהוצאת קה"ת עמ' תטו), הקשה לכאורה קושיא אלימתא על דברי שו"ע"ר (סעיף יח) – שלפי מה שפסק "בשולחן ערוך, שתפס במוחלט כשיטת המג"א [שיבש שנימוח דינו כיבש] ועכ"ז כתב שהמחמיר במלח שלנו כמו בשלהם, תבוא עליו ברכה – צריך עיון, שאין בו טעם לכאורה". והיינו שכיון שהמלח שלנו כבר נתבשל פעם אחת, הרי אף אם נפסוק

שמלח מתבשל אף בכלי שני, מכל מקום הרי זה כבר נתבשל פעם אחת, ואין בישול אחר בישול ביבש – אף ליתנו לכלי ראשון, ועל אחת כו"כ שאין לאסור גתינתו בכלי שני? והרי אדה"ז לא חשש בשולחנו כלל לשיטות הסבורות שהיבש שנימוח דינו כלל, שאלמלא כן לא היה סותם לעיל (בסעיף יא), שם כותב בפעם הראשונה "תבשיל יבש . . אין בו בישול אחר בישול . . אפילו לשרותו בכלי ראשון רותח כדי שיהא נימוח שם ויהיה דבר לח", הרי שלא הזכיר אפילו ברמז שיהיה המחמיר תע"ב בזה. וכן להלן (בסעיף כו), ובעוד מקרים דומים של יבש שנימוח, שמתיר בלי פקפוק. וקמה וגם ניצבה קושיית הדברי נחמיה, שלכאורה פסק שו"ע"ר האמור במלח שלנו "צריך עיון כו"!¹

ולענ"ד ליישבו מחומר הקושיא, שחילוק גדול יש בין המתבאר בסעיפים האמורים [יא-כו] להא דמלח כו'. שבתבשיל וכיו"ב מהדברים הגושיים שמחממם עד שהופכים מיבש ללח, הרי שהדבר היבש מתחמם עוד בטרם הפך ללח, וכשהופך ללח כבר הוא חם, משא"כ במלח שמיד בנתינתו לתבשיל הוא נמס, עוד בטרם החל להתחמם (ואפילו בצונן נמס כמעט מיד), נמצא שכמתחמם הרי הוא לח שמתחמם – ובזה החמיר. וכדאשכחן

דלהלן סעיף טו – נחלקו הפוסקים. יש שדעתם שבכל אופן נחשב כמבושל, ואפילו נתבשל ללא משקה כלל והמכונה בלשון חז"ל "צלי קדר" – כפי שעושים בבשר,

ביאורים

ציונים והערות

מגדים (מ"ז סק"ז) האריך בכל האמור, ותוכן דבריו: (1) בישול בכל משקה נחשב כבישול, וגם בשמן (אלא שאינו כותב זאת בלשון החלטי, אלא ב"אפשר"). (2) בישול בשומן, לדעתו אינו נחשב לבישול אלא לטיגון. ודבר צלוי או אפוי שבישלו בשומן, אין זה מבטל תורת צלי כו'. (3) בהג"ל – הבישול בשומן בהיותו טיגון, הרי"ז דומה לצלי. [ומוכיח זאת מסנהדרין דף ד ע"ב, שבנוגע לבשר בחלב מכריחה הגמ' שאין הכוונה לחלב בציר"ה אלא לחלב בקמ"ץ – מכיון שדרך בישול אסרה תורה, ובחלב בציר"ה נעשה טיגון ולא בישול, עי' ברש"י שם. וראה גם בדבריו שב"הנהגת השואל והנשאל" סדר ב (אות יט). ובפתיחה להלכות בשר בחלב וכו', ובסי' פ"ז (מ"ז סק"א ד"ה והנה צלי), בשם פר"ח, מנ"י, מהר"ם שיף, והפלתי – ואכמ"ל בזה. ולהלן ב"ביאורים" (אות טז) בדיון בדברי הקצוה"ש, ביארנו מדוע לית ליה לאדה"ז הוכחת הפמ"ג האמורה]. ולפיכך, להניח למרק שומן חם בשר צלי, מתיר. אבל להניח לתוכו פת אפויה, אוסר – לפי שיש צלי אחר אפיה. [ולהעיר: שחידוש זה, שיש צלי אחר אפיה – לא מצאתיו לע"ע באף אחד מהפוסקים שהיו למראה עיני, ולא ידעתי מקורו של הפמ"ג לזה. שמה שציין שם לרמב"ם בהלכות קרבן פסח (פ"ח – ובטעות נדפס שם פ"ט – ה"ח), ולח"מ שם, אינו שייך לכאורה לענין זה, אלא לבישול אחר צלי ולהיפוך, עיי"ש, וצ"ע לע"ע – וראה עוד להלן ב"ביאורים" אות יט]. (4) מדבריו הנ"ל מוכח, שגם להיפך, לצלות בשר שנתבשל בשומן, יהיה מותר. (5) צלי קדר, דינו כצלי. ולאור האמור, יהיה מותר לדעתו להניח צלי קדר בשומן חם כו', ואסור להניחו במרק חם שגורם לבישול. עכת"ד הפמ"ג, ולהלן נשוב לפלפל בהם.

אמנם להלכה למעשה: הנה בנוגע לשמן ושומן וכו' – נתבארו הדברים בדברי אדה"ז בסדר ברכות הנהנין (פרק ב) – ותמצית הדברים כדלהלן [בהרהר]: המתבאר להלן בדברי אדה"ז, לחלק בין מעט שמן להרבה – היינו בנוגע למיני בצק ששייך בהם אפיה – אבל בנוגע לתבשיל, הרי שבאנו בזה למחלוקת הפוסקים שבהערה לב*, ולא כאמ"ד אפילו ללא כל משקה – "צלי קדר", גם נחשב ל"מבושל":

(1) מחבת שנמשחה במעט שמן, בכדי שלא ישרף המאכל הנטגן בו – אין זה כמטוגן במשקה, אלא דינו כאפוי. (שם סוף סעיף יא). (2) טיגון במחבת בשמן [יותר מהדרוש בכדי שרק לא ישרף, אך עדיין לא "הרבה" שמן – ראה הגדרה מדויקת במס' הבא] או בשאר משקין ובשומן – ב' שיטות: א) אין הטיגון מוציא מתורת לחם "הואיל והמשקה במחבת הוא מועט . . והרי זה כאילו נאפית בתנור". ב) "...דין הטיגון כדין הבישול . . וכן עיקר". (3) טיגון בחמאה במחבת או בקדירה, אלא "שהחמאה הוא דבר מועט לפי ערך ריבוי העיסה והגבינה" – באנו למחלוקת שבמס' הקודם. (4) "אבל אם משימים לתוך הקדירה שמטגנים בתוכה הרבה שומן . . הרי זה כמין בישול גמור. וכן אם טגנה באילפס או קדירה בחמאה

ולעתים גם בירקות, שמתבשלים בעצמם ללא תוספת משקה כל שהוא – הכל בגדר "מבושל" לכל המתבאר בפרק זה¹. לאידך גיסא, אחרים החמירו בזה, ולדעתם נחשב כ"צלי"². וכבר נתבאר לעיל [פרק א סעיף ג] שבכל ספק בדינים אלו מן הראוי להחמיר.

אלא שכל זה אמור בהגדרת ה"צלי" בנוגע לחממו באופן של "בישול" וזכפי שיתבאר³. אבל חימום המבושל, יתבאר להלן [סעיף כד] שלדברי הכל מותר לחממו כשהוא נתון בכלי גם ללא רותב, ואין הדבר נחשב ל"צלי אחר בישול" – עיין שם!

ציונים והערות

לנ ראה אריכות הדיון בזה, נהערה לסעיף הנא – וצ"צאורים" שם (אות טו).

לנ* ראה להלן (הערה לה) מכל הפוסקים שפורש נדצריהם שחימום המבושל (שחין זו משום חיסור ציטול) ככלי כנגד האש מותר. אלא שעדין אינו מוכרח האם רק כנגון דא כתבו כן, ומהטעם שלא נזכר מלכ חדש של "טעם צלי" – כפי שהסבירו חלק מהפוסקים. אצל כשנמצא ללא רותב ורובה להניחו נמצא [מרק חם וכדומה], עדיין יתכן שיסכימו שלא עדיף מאפיה, כיון שסוף כל סוף לא עבר תהליך ציטול כפשוטו, וכששז לצטלו נמשקה הדבר חסור. לאידך גיסא, יתכן שסוצרים שנעקרון חכן דין הצלי קדר כציטול גמור – ומפורש כתב כן בערוך השולחן (סעיף נו) העתקנו לשונו צ"צאורים" (אות יח), וכ"מ גם מלשון שו"ת אורח ללדיק (סי' ו) הו"ד כקף החיים (אות עח) ש"דוקא מונח צפני עצמו אלל האש צלא קדירה [נחשז כללי], אצל נקדירה מותר אפיה צלא רותב – דשם בישול אחד הוא". וראה גם צ"צאורים" (אות טו) שדייקנו

ביאורים

הרבה כעין בישול במים" (כל האמור ממס' 2 ואילך, שם סעיף יב כו). ומדבריו נמצינו למדין: שאין חילוק לדעתו בין שומן לשמן או שאר משקים כו', אלא הכל תלוי בכמות. שכל שהיה בכמות יתירה על "מעט" . . שלא ישרף כו' הרי זה בגדר בישול. והגרש"ז אוירבאך כותב (הו"ד בשש"כ) שאין ספק הפמ"ג, בנוגע לשמן, מוציא מידי ודאי דאדה"ז. וראה להלן ב"ביאורים" (אות טז) – מה שהארכנו לפלפל לדחות דברי הקצות השולחן, שמחמיר שלא לדמות נדו"ד [בנוגע לשבת] לנדון דהכרעות אדה"ז האמורים [ברכות הנהנין], עיי"ש היטב! וראה עוד להלן ב"ביאורים" (אות יט) שהוכחנו (לכאורה) מסתימת כל הפוסקים, ששתקו מחידושו של הפרי מגדים בנוגע למתבאר שם – שמוכח מזה שלא סבירא להו כשיטתו ביסוד הגדרת המבושל והצלוי, אלא כשיטת אדה"ז המתבאר לעיל, עיין שם!

ונפלאו בעיני דברי הערוך השולחן

(סעיף נז) שאוסר הבישול אחר הטיגון, וכולל זאת עם מה שנתבאר בשו"ע דעת הסוברים (והכי קיי"ל) שיש בישול אחר צלי (שיתבאר בסעיף הבא). ודבריו צע"ג, שלכאורה סותר דברי עצמו, שהרי בהמשך דבריו שם כותב בנוגע לצלי קדר (שקורין בראטנ"ס), שדינו כבישול. והדברים ק"ו, ומה אם הצ"ק – ללא כל משקה – דינו כבישול, היתכן שעקב השמן שמניח בו, יגרע דינו להפכו לצלי?

וּכְמוֹ כֵּן נִרְאָה, שְׁלִדְבְּרֵי הַכֹּל מוֹתֵר לַהֲנִיחַ צִלִּי שֶׁנִּצְלָה בְּאֵשׁ לַתּוֹךְ קִדְרָה לֹא רוֹטֵב (י), וְלִהְיָאוּ לְמַצֵּב שֶׁל "צִלִּי קִדְר" לִי – לַמְרוֹת שֶׁלְהִיפֹךְ אִסּוּר לַעֲשׂוֹת, דִּהְיִינוּ לַהֲנִיחַ "צִלִּי קִדְר" לַצְלוֹתוֹ כִּנְגַד הָאֲשִׁלִּי.

הגדרת ה"צלי"

יֵד. הַנִּצְלָה בְּאֵשׁ עֲצֻמָּה נִחְשָׁב לִ"צִלִּי" – בְּנוּגַע לְדִינִי בִישׁוּל אַחֵר צִלִּי וְצִלִּי אַחֵר בִישׁוּל, שִׁיתְבָּאֵרוּ לַהֲלֹךְ. אֲבָל צִלִּי הַנִּעֲשֶׂה בַקִּדְרָה וּבִלְשׁוֹן חו"ל: "צִלִּי

ביאורים

(י) הַכִּנְסַת צִלִּי אֶשׁ לְכִלִּי – וְהַפִּיכָתוֹ לִ"צִלִּי קִדְר": לַמְרוֹת הָאִמּוֹר בַּפְּנִים, בַּדַּעַת הַפּוֹסְקִים הַסּוֹבְרִים שְׁדִין צִלִּי קִדְר כְּבִישׁוּל, מ"מ נִרְאָה בַסִּבְרָא שֶׁמוֹתֵר לַהֲכַנִּים צִלִּי אֶשׁ לְכִלִּי וְלַהֲפֹכּוֹ בַכֹּךְ לַצִּלִּי קִדְר – מַכִּיּוֹן שֶׁהַסִּבְרָא נִוְתַּנְתָּ, שֶׁכֹּל שֶׁכָּבֵר עָבַר תְּהִלִּיךְ שֶׁל צִלִּי, אֵין הַנַּחְתּוֹ בַקִּדְרָה בַחוּךְ הָאֶשׁ גּוֹרֵמַת לוֹ יִצִּירַת מַצֵּב חֲדָשׁ, אֵלֹא מִשְׁמֵרֶת אֶת מַצֵּב הַצִּלִּי שֶׁלוֹ. וְכֹךְ נִיתֵן לְדִיִּיק מִלְשׁוֹן הַשּׁו"ע (סַעִיף ה) "יֵשׁ מִי שֶׁאֹמֵר דְּדַבֵּר שֶׁנֶּאֱפָה אוֹ נִצְלָה – אִם בִישְׁלוֹ אַח"כּ בַּמִּשְׁקָה יֵשׁ בוֹ מִשּׁוֹם בִישׁוּל". הֵרִי שְׁדִיִּיק לְכַתּוֹב הַמִּילָה "בַּמִּשְׁקָה" וְלֹא הַסְתַּפֵּק בִּ"בִישְׁלוֹ" סֵתֵם, וְדוּק. וְכֵן הוּא גַם בַטּוֹר "יֵשׁ בוֹ מִשּׁוֹם בִישׁוּל אִם בִישְׁלוֹ אַחֵר כֹּךְ בַּמִּשְׁקִים". [וְהַדִּיּוֹק בִלְשׁוֹן זֶה, כִּבְר נִמְצָא בַפְּרִי מַגִּידִים (מִש"ז סַק"ז), אֵלֹא שֶׁהוּא דִיִּיק מַכֹּךְ "דּוּוֹקָא מִשְׁקָה כִיִּין וּמִים וּשְׁמֵן וְכו' הֵא נִתְבַּשַׁל בְּשׁוּמֵן טִיגוֹן הוּה...". וְרִאָה לַהֲלֹךְ בַּהֲעֲרוֹת בַּדִּיּוֹן בְּנוֹשָׂא, וּבִ"בִישׁוּלִים" בָּאוֹת הַקּוֹדֵם וְלַהֲלֹךְ אוֹת טִז הָאֲרֻכָּנוּ לְדוֹן בִּזָּה כו']. וְכֵן

ציונים והערות

לְכֹאֲרָה מִלְשׁוֹנוֹת כְּמָה מִהֲרַאשׁוֹנִים, שֶׁמִּשְׁמַעוֹת דְּצִרְיָהִם הֵיֵא ג"כ שֶׁנִּחְשָׁז לְכִישׁוּל גְּמוּר, עֵיִין סֵס. אֵלֹא שֶׁכֹּאֲמוֹר צִ"צִּאֲוִרִים" (אוֹת יג), הֵרִי שֶׁנִּפְתָּ"ג (מִש"ז סַק"ז) מִפּוֹרֵשׁ שְׁסוֹנֵר שְׁדִין הַצִּלִּי קִדְר הוּא כִ"צִּלִּי", וְלֹא כְכִישׁוּל. וְרִאָיוֹ הֵיֵא מִהַמְצוּאֵר גְּמֵרֵא "וְצִלִּי קִדְר מִנְשָׁל מִנְשָׁל מִכֹּל מְקוֹם, וְאִי לֹאֹ קִרָּא לְלִי גְמוּר הוּא – א"כ צִשֵׁר לְלִי...". עֵיִי"ש. וְרִאָה מֵה שֶׁהָאֲרֻכָּנוּ צִצִּאֲוִר דְּצִרְיָו וּמֵה שֶׁיֵּשׁ לְפַלְפֵּל בְּהֵם, וְהַיּוֹכֵחַ לְכֹאֲרָה שֶׁהַנִּכּוֹן כְּדַעַת הַחֹלְקִים וְכו' – צִ"צִּאֲוִרִים" (אוֹת טו), עֵיִין סֵס.

לֵג כֵּן נִרְאָה מִנְדֵּד הַסִּצְרָא, וְכֵן מִדּוּיִיק מִלְשׁוֹן הַשּׁוֹלְחָן עֵרוֹךְ (סַעִיף ה), וְלִשׁוֹן הַטּוֹר, וְכֵן מִלְשׁוֹן הַסַּמ"ק שֶׁהוּצֵא צִצִּית יוֹסֵף (ד"ה וְסַמ"ק) – וְכַפִּי שֶׁנִּתְצָאֵרוּ הַדְּצִרִים צִ"צִּאֲוִרִים" (אוֹת יד), עֵיִין סֵס.

לֵד כֵּן נִרְאָה פְּשׁוּט, שֶׁהֵרִי יוֹצֵר מִנְצַח חֲדָשׁ שֶׁל "צִלִּי" [אוֹ כִלְשׁוֹן הָאֲחֵרוֹנִים "טַעַם צִלִּי"] וְדוּק. וְזֶהוּ לְכֹאֲרָה הַפִּירוּשׁ דְּצִרְיָ הַהִגָּה"ה לְסַמ"ק (סוֹף מִלֵּאכֶת הָאוֹפֶה, אוֹת יג) "...וְכֵן פִּיר' שֶׁאִסּוּר לַתֵּת הַצִּלִּי אוֹ הַפִּשְׁטִי"ה (אוֹצ'ל הַפִּשְׁטִיד"א) נִגַּד הָאֶשׁ צִצִּית... כִּי חוֹשֵׁשׁ אֵינִי דְּצִצֵּר לְצֵא לִידֵי חִיּוֹב חֲטָאֵת". וְלְכֹאֲרָה אֵינוֹ מוֹכֵן, שֶׁהֵרִי"ז לְלִי אַחֵר צִלִּי, שֶׁנִּתְצָאֵר שְׁמוֹתֵר לְד"ה. אֵלֹא שֶׁע"פ הָאִמּוֹר יוֹכֵן, דְּמִיִּירִי צִלִּי דּוּמִיָּא דְּפִשְׁטִיד"א [שֶׁאֵינוֹ עַל הָאֶשׁ, אֵלֹא] שֶׁהוּא בַקִּדְרָה, וְלִכֵּן אִסּוּר לַהֲנִיחוֹ כִּנְגַד הָאֶשׁ, וְכִנ"ל.

וְכ"מ גַּם דְּצִרְיָ הַסַּמ"ק עֲלָמוֹ שֵׁם [כַּפִּי שֶׁהִגִּירָסָא הֵיֵא בַסִּפְרִי הַסַּמ"ק הַמִּצְוִיִּים], שֶׁצִּדְעָה הָאוֹסֵרֶת לְלִי אַחֵר צִישׁוּל (שֶׁהוּא עֲלָמוֹ פְּלִיג עֲלֵיהָ לַהֲלֹךְ) נִקֵּט "לַהֲנִיחַ צִלִּי מִבּוֹשָׁל...". סַמּוֹךְ לְאֶשׁ – וְדוּק. וְצִ"י (ד"ה וְסַמ"ק) לֹא גֵרִים תִּצַּת "מִנְשָׁל" (עֵיִי"ש), וְקִאִי עַל לְלִי אַחֵר צִלִּי. וְאֵילוֹ בִּאֲגוֹר

קדר"ל, נחלקו בזה הפוסקים – כמבואר בסעיף הקודם – אלא שלענין ה"צליה אחר בישול", נתבאר שם שלדברי הכל אינו בגדר צלי(ט) כי אם בגדר מבושל^ל.

ציונים והערות

נשם סמ"ק (הו"ד בטל אורות הספרדי, דף מא ע"א ד"ה אמנם), הגירסא היא "ללי או נשר מבושל" – ואכמ"ל.
לה ראה נארוכה להלן צ"צאורים" (אות יח) שכן הוא דעת שוע"ר נקי' רנט ונסי' שית, וכן הוכחנו שם מהתהל"ד שכתב כן, ודצריהם המפורשים של המאמר מרדכי והערוך השולחן ועוד אמרוניס. וכן הוכחנו כאן צ"צאורים" (אות טו) לכאורה מלשון הסמ"ק (סוף מלאכת אופה) ומלשונות הראשונים נמסכת פסחים, ועוד. לאידך גיסא, המ"ז (ס"ק מא) הזהיר "שלא להחזיר נשר מבושל צלי רוטב .. נמקום החוס שהיס"ז, ואפילו יעמידנו ע"ג קדירה המפסקת".

ביאורים

נראה לענ"ד לדייק בלשון הסמ"ק שהובא בבית יוסף (ד"ה וסמ"ק) – בהבהרת דעת היראים "...דלפי הראיה שהוא מביא .. אינו כי אם דוקא היכא שבישל בסוף במים או ביין". הרי שגם הוא לא הסתפק בסתימת הלשון "שבישל" אלא טרח להוסיף פרטי אופן הבישול – במשקים – כיון ומים (וכיו"ב).

(טו) בירור דין ה"צלי קדר" האם הוא נחשב כצלי או כמבושל:

הפמ"ג (מש"ז סק"ז) סבור שדין הצלי קדר הוא כ"צלי" – ולא כבישול. וראייתו היא "וצלי קדר, מבשל מבושל מ"מ, ואי לאו קרא צלי קדר צלי גמור הוא – א"כ בשר צלי... עי"ש. ביאור הדברים: בגמ' פסחים (מא.) איתא "ת"ר 'במים' אין לי אלא במים, בשאר משקין מנין – אמרת קל וחומר .. רבי אומר 'במים' אין לי אלא מים שאר משקין מנ"ל – ת"ל 'בשל מבשל' מכל מקום. מאי בינייהו, איכא בינייהו צלי קדר". ומדייק הפמ"ג, שמכך שנדרש ייתור מיוחד ללמדנו שצלי קדר אינו בכלל הצלי, נמצינו למדין, שאלמלא לימוד מיוחד זה היינו אכן כוללים את הצלי קדר בכלל זה – ומכך מוכח, שכל עוד אין ריבוי מיוחד, הרי שבפשטות הוא בכלל הצלי. ולכאורה יקשה ביותר, היתכן שכל גדולי הפוסקים שדנו בדבר (במפורש, או בעקיפין – כפי שכתבנו בהערה לה, ולהלן ב"ביאורים" אות יח, ובעוד כ"מ) כיצד לא הבחינו בגמרא מפורשת המנוגדת לשיטתם?

אלא שלענ"ד, לא רק שמגמ' זו לא קשה עליהם, אלא אדרבה [אם הבגנו נכון את כוונתו] לדידי צריך עיון ולא זכיתי להבין הוכחת הפמ"ג מגמ' זו, וכפי שהארכנו בכל זה ב"תוספת ביאור" שבסוף הפרק (אות ח) עיין שם!

ולכאורה מצאתי מפורש כן גם בסמ"ק (סוף מלאכת האופה), שלאחר שמסכם את שיטת הרא"ם בעל היראים – שאין אפיה וצליה אחר אפיה וצליה, ומאידך גיסא יש בישול אחר אפיה וצליה כו'. דן בשאלה האם לדעת הרא"ם יש גם צליה ואפיה אחר בישול, ולדעתו דהסמ"ק אכן אין איסור בזה, ואילו בשם אחרים מביא שאסרו ומקשה עליהם כו' (ראה להלן הערה מח). ובדוגמא שנוקט בזה – כפי שהדברים מופיעים בגירסת הסמ"ק שלפנינו – כותב "ולפי זה מותר להניח צלי מבושל או בשר סמוך לאש כדי לחמם, אפילו שמחממו כל כך שהיד סולדת בו. ויש רוצים לומר דגם בזה אסר הר"ר אליעזר, ואינו נראה

הגדרת ה"אפוי"

טו. עיסה שנאפתה, הן באש עצמה, והן בתוך כלי – וגם כאשר הכלי נמשך בשמן או במרגרינה וכיוצא בהם, כל עוד הדבר נעשה רק בכמות מועטת שמטרתה שלא תדבק העיסה לכלי וכיו"ב, הרי זה בגדר "אפיה" בנוגע לכל המתבאר להלן.

אבל אם מניח בתוך הקדירה כמות גדולה יותר של שמן, שומן, או שמנת וחמאה וכיו"ב^(טז), באופן שהעיסה באילו מתבשלת בתוכם – אף שכמות השמן

ביאורים

– דלפי הראיה שהוא מביא מההיא דרמיק בפסח, אינו כי אם דוקא היכא שבישל לסוף במים או ביין". הרי שנקט "צלי מבושל", ולכאורה אי צלי לאו מבושל ואי מבושל לאו צלי, אלא בפשטות שקאי על צלי שמעמדו כמבושל, דהיינו צלי קדר, ודוק. אלא שלאידך גיסא, בב"י (ד"ה וסמ"ק) העתיק הגירסא בדברי הסמ"ק בהשמטת המלה מבושל, ולגירסתו מיירי מדין "צלי אחר צלי", עיי"ש. ואילו בספר האגור (הו"ד בטל אורות הספרדי – כמצויין בהערה לד), גירסתו בהעתקת דברי הסמ"ק היא "צלי או בשר מבושל" – וראה עוד אריכות הדיון בנושא, בדברינו להלן – ב"ביאורים" אות יח! ואכמ"ל בזה יותר.

ולמעשה: שגם להסוברים שצלי קדר דינו כצלי, מכל מקום בספר פני שבת ב"בירורים" שבסוף הספר (סי' ז אות ז) כתב להוכיח, שהתיבשות והצטמקות התבשיל שבאה בהמשך לתהליך של "בישול" – לכולי עלמא אינו נחשב כצלי. דאל"כ כיצד התיירו להעביר תבשיל ממיחם למיחם גם אם חומו של השני חם בהרבה יותר מהראשון, ולא חששו שמא עי"ז יתיבש התבשיל ויבא לדרגת צלי, והו"ל לפחות להזהיר לשים לב שלא יבוא למצב זה. ומסתימת הפוסקים שלא העירו על כך מאומה, מוכח שלא שייך בזה דין צלי כיון שבא בהמשך הבישול. ומסיים שם, שהציע הדברים בפני הגה"ק מקלויזנבורג זצ"ל, וגם הוא "השיב לי שאינו דומה כלל להתם, דפשוט דהוי המשך הבישול". וראה בסוף הערה מה, הוכחה לכאורה ליסוד זה.

(טז) "טיגון" – האם דינו כבישול: בקצות השולחן (בדה"ש ס"ק נד, ד"ה ויש לעיין) הביא בתחילה את דברי הפמ"ג (שנעתקו לעיל ב"ביאורים" ריש אות יג), ש"מסתפק האם הוי טיגון או בישול", וכותב שעפ"י "אסור ליתן מגדלי"ך [שקדי מרק] למרק בכלי שני, דאולי הוי טיגון [שדינו כצלי לפמ"ג] בשמן, והוי בישול אחר צליה". וממשיך, שעפ"י משנ"ת באגלי טל ובטל אורות, שהביאו ראיה לדברי היראים שיש בישול אחר אפיה, מהא דלחם שאפאו ואח"כ בישלו דנפיק מתורת לחם ומברכין עליו בורא מיני מזונות – הרי שבישול מבטל תורת אפיה וכו'. ומעתה ע"פ משנת"ל שאדה"ז מביא ב' שיטות בטיגון במעט משקה, הרי שאף שהכריע שם שהעיקר כהדיעה דטיגון כבישול, מכל מקום כיון שכתב בהמשך הדברים (בנוגע לברהמ"ז כו') שיש להחמיר בשל תורה, נמצא ש"הוא הדין לגבי שבת צריכין להחמיר". ומוסיף עוד יותר, שאף להאומרים שטיגון

היא מועטת ביחס לדברים הנאפים בה, ואינו מוגדר עדיין כ"שמן עמוק", מכל מקום אין זה "אפוי" כי אם מבושל¹.

ציונים והערות

לו ראה בארוכה דברי אדמו"ר הזקן ז"ל סדר ברכות הנהנין (פרק ב הלכה יא-יב), שהעמקנו לעיל ב"צאורים" (אות יג — מד"ה אמנם ואילך) שם נחנאל כמס"כ צפנים. אלא שנקטת השולחן (בדה"ש ס"ק נד, ד"ה ויש לעיין) הביא נחמיה את דברי הפמ"ג (שנעמקו לעיל בריש ה"צאורים" הנ"ל), ש"מסתפק האם הוא טיגון או בישול", וכותב שפ"י "אסור ליתן מנדלי"ך [סקדי מרק] למרק כלי שני, דאולי הוא טיגון בשמן [שדינו כללי לפמ"ג], והוא בישול אחר צליה". וזהמשך דבריו כותב, שלמרות דברי אדה"ז הנ"ל — מכל מקום כיון שהוא עלמנו כתב שם זהמשך הדברים (בנוגע לזרהמ"ז כו') שיש להחמיר בשל תורה, נמנע ש"הוא הדין לגבי שנת נריין להחמיר". ומוסיף עוד, שאף להאומרים שטיגון כבישול לענין ברכת הנהנין, היינו דוקא שאין הטיגון פועל פעולת האפיה להפכו לפת, אצל לא שהדבר נחשב לבישול גמור — "ונשנת אסור לבשל אחר טיגון לכולי עלמא".

כמו כן בנוגע לדברי רמנו בנוגע לבישול ב"הרבה שמן הרי זה כמין בישול גמור", כותב הקל"ה ש"נחמיה" וולפי זה אם נטגנו הכדורים [— כופתאות. וכן המנדלי"ך דלעיל]

ביאור" שבסוף הפרק (אות ט) — עיין שם היטב! ועל פי דברינו שם, הוא מה שפסקנו אכן בפנים (בסעיף זה, ולעיל בסעיף יג).

אגב יצוין, שבשבת השבת (מבשל — סעיף כה), וכן ב"כללי בישול בקצרה" (ד"ה י"א) כותב שאסור להכניס בצלים מטוגנים לתבשיל חם, ומכריע שהטיגון אין דינו כבישול. אלא שדבריו צ"ע, שהרי בבאר רחובות שם מביא הראיה מגמ' ורש"י סנהדרין וכו', וכבר קדמו בפרי מגדים בראיה זו (— ולפלא שלא זכר זאת), אלא שהפמ"ג כותב זאת רק בנוגע ל"שומן" (שהראיה היא מחלב, ולא משמן כו'), אבל בטגון ב"שמן" מסתפק הפמ"ג ונוטה לומר שדינו כבישול. ואולי שגם כוונת השביתת השבת היא לטיגון בשומן למרות שסתם ולא פירשו במפורש, ודוק.

ביאורים

כבישול לענין ברכת הנהנין, היינו דוקא שאין הטיגון פועל פעולת האפיה להפכו לפת, אבל לא שזה בישול גמור — "ובשבת אסור לבשל אחר טיגון לכולי עלמא".

ובהמשך מביא את דברי אדה"ז שם בנוגע לבישול ב"הרבה שמן הרי זה כמין בישול גמור", וכותב "ולפי זה אם נטגנו הכדורים [— כופתאות. וכן המנדלי"ך דלעיל] בהרבה שמן, דינם כמבושלים, ומותר להניחם אח"כ ברוטב חם". אלא שאח"כ חוזר בו גם מהיתר זה, לפי שי"ל "דסוף סוף אינו דומה בישול בשמן לבישול ברוטב, דאין הפעולות שוות, ואסור מזה לזה". וכותב שכ"מ מהגמ' בסנהדרין, שגם בהרבה שומן הרי זה טיגון ואינו נקרא בישול. ואף שגם שם [בקשר לגמ' בסנהדרין, המדברת] לענין בשר בחלב, רבים הסוברים דטיגון הוא בכלל בישול (עי' פמ"ג יו"ד סי' פז מ"ז ושפ"ד) "אלא שאין ראיה מבב"ח לשבת, כנזכר". ולסיום הדברים, מסכם: "ומספיקא צריך להחמיר באיסורי שבת החמורים".

ואחר בקשת המחילה, לענ"ד דבריו בזה אינם מובנים — וכפי שהארכנו בסתירתם לכאורה אחת לאחת, ב"תוספת

ביאור" שבסוף הפרק (אות ט) — עיין שם היטב! ועל פי דברינו שם, הוא מה שפסקנו אכן בפנים (בסעיף זה, ולעיל בסעיף יג).

אגב יצוין, שבשבת השבת (מבשל — סעיף כה), וכן ב"כללי בישול בקצרה" (ד"ה י"א) כותב שאסור להכניס בצלים מטוגנים לתבשיל חם, ומכריע שהטיגון אין דינו כבישול. אלא שדבריו צ"ע, שהרי בבאר רחובות שם מביא הראיה מגמ' ורש"י סנהדרין וכו', וכבר קדמו בפרי מגדים בראיה זו (— ולפלא שלא זכר זאת), אלא שהפמ"ג כותב זאת רק בנוגע ל"שומן" (שהראיה היא מחלב, ולא משמן כו'), אבל בטגון ב"שמן" מסתפק הפמ"ג ונוטה לומר שדינו כבישול. ואולי שגם כוונת השביתת השבת היא לטיגון בשומן למרות שסתם ולא פירשו במפורש, ודוק.

וכן הדין בכל דבר נוזל שדרכו שהופך להיות לנוקשה על ידי החום, שדינו כ"אפוי". כגון ביצה מטוגנת, שאם נמשחה המחבת רק בשמן מועט או שטוגנה ללא שמן, דינה כאפויה. ואילו המטוגנת בהרבה שמן – בהגדרה המפורטת לעיל – דינה כמבושלת לו*.

אחר החכמה

בישול אחר צלי בקדרה – ואחר אפיה בשמן

טז. על פי המתבאר לעיל ב"הגדרות" הצלי האפוי והמבושל – הרי שבדינו של הצלוי בקדירה והמטוגן במעט שמן, יש להחמיר לדונו כ"צלי" שאסור לחממו באופנים המוגדרים כ"בישול", לפי שיש בבישול אחר צליה כמבואר להלן [סעיף יח ואילך]. לאורך גיסא, אם טוגנו בהרבה שמן¹⁶⁰ [ראה הגדרתו בסעיף הקודם], דינם כמבושל, שאם הם יבשים, מותר לחממם באופנים של בישול – שהרי "אין בישול אחר בישול" בדבר יבש.

וכן במיני בצק, כאשר הכלי נמשח רק בכמות מועטת של שמן או

ציונים והערות

בהרצה שמן, דינם כמבושלים, ומותר להניחם אח"כ ברוטב חם". אלא שאח"כ חוזר צו גם מהיתר זה, לפי ש"ל דקוף סוף אינו דומה ציטוט ציטוט ציטוט, דאין הפעולות שוות, ואסור מזה לזה". וכוח ש"מ מהגמרא צסנהדרין, שגם בהרבה שומן הרי זה טיגון ואינו נקרא ציטוט. ולקיום הדברים, מסכם: ומספיקא צריך להחמיר באיסורי שבת החמורים". אלא שראה צ"צאורים" (אות עז) שם הארכנו להוכיח שהנכון כמש"כ צפנים, שאכן יש ליישם את כל הנאמר בדברי אדה"ז בהלכות צרה"נ גם צנוגע לנדו"ד, ודלא כמ"ש הקל"ה ש – עיין שם! וכ"פ להקל בדברי רצינו, צשו"ת חשז האפוד (חלק א סי' קלה), והגרש"ז אורצאך צשש"כ (הערה קפצ). וראה גם בהערה הצאה, דעת המתירים צסקדי מרק כו', שהדברים צנויים על היסוד צצשמן עמוק נחשז כבישול.

לו* לפי צציקוד הדברים אין סברא לחלק צין אפיה לבישול, אלא שתכונת האפיה שהופכת צלילה נוזלה או רכה למאפה [כמבואר בהלכות צרכות הנהנין צנוגע לדייקות מסוימות שכאשר נאפות משתנה מעמדן וכו', ואכמ"ל]. משא"כ הבישול שמכשיר את הצפר הירקות וכו"צ על ידי החום, שהופכם מחיים למבושלים. וכל שמצינו תכונה דומה למעשה האפיה, צמין מאכל, שגם צו חל צהליך דומה – כגון צצילה צצנדו"ד, שהופכת מנוזלה לנוקשה על ידי חום הטיגון וכו"צ, הרי שגם הכללים האמורים חלים עליו. [שמעתי מהגה"ח רח"ש דייטש רוי"כ ל"צ צירושלים ח"ו, אשר נודע צשערים רצ חליה צמיוחד בהלכות צרה"נ, והדינים הנגזרים מהם].

והדגשנו צפנים "שדרכו" שהופך להיות נוקשה כו', שכל עולה מהמבואר צענין הקדירה שמצטמקת שנתצאר שמוחר להוסף לה מים צתנאים מסויימים כו' [וצאת גם לדעת הסוצרים שגם צנתצשל ואח"כ נאפה, אסור לחזור כי אם על הפעולה האחרונה, ואכמ"ל יותר].

במגרנה וכיו"ב, שמטרתה רק שלא תדבק העיסה וכיו"ב לכלי, הרי הבצק שמוגן בה בגדר "אפיה" – ואסור לחמם מאפה זה באופן של "בישול" כי אם באופן של אפיה [וכפי שיתבאר להלן מסעיף יח ואילך – עיין שם!]. מה שאין כן בשנעשה בהרבה שמן, שאז דינו כמבושל.

שקדי מרק [Soup Almonds] ותחליף אטריות של פסח

ז. לאור האמור: אין להכניס לתוך מרק חם שהים"ב תחליף אטריות לפסח [אוצר החכמה] [שמטגנים ביצים במעט שמן, או לגמרי ללא שמן, וחותרים לפרוסות דקות בעין "אטריות"], גם אם מוגדרות כיבשות, לפי שמחמירים לחשוב זאת כבישול אחר אפיה או צליה שיתבאר להלן [סעיף יח] שאסור.

לאידך גיסא – מותר להכניס לתוכו, שקדי מרק שמוצרים בבישול בשמן רב¹ – שבהיותם מוגדרים כ"מבושלים" הרי שאין בישול אחר בישול.

לשומת לב: ישנם שקדי מרק שמוצרים בתהליך "אפיה" – ועל פי המתבאר להלן ש"יש בישול אחר אפיה" מובן שאסור להכניסם למרק חם ש"היד סולדת בו", גם לא בכלי שני. אבל לערות עליהם מכלי שני, או להכניסם לכלי שלישי – מותר.

בישול אחר אפיה או צליה – ואפיה וצליה לאחר בישול

בישול אחר אפיה או צליה

יח. למרות שאין בישול אחר בישול – מכל מקום יש בישול אחר אפיה או צליה.

ציונים והערות

לז ראה צארכות זהרה הקודמת וצ"צארכים" שס, מה שהצאנו מקלוא"ש וכו' צנדון, ומה שיש להעיר צדצרו. וצצריח עולם (אופה אות מת) למרות שפוסק שהטיגון כלליה, מ"מ מתיר צזה, היות ומטוגן צשמן הרצה. לאידך גיסא, הוצא מספרו אז נדצרו (חי"א סכ"ט) – שהחמיר שלא להכניסו צכלי שני. ואילו הגרש"ז אורצאך צשס"כ (ס"ק קפצ – וכן צמכת צצעמח"ס מאור השצת) מחיר לגמרי. ועפ"י המצואר לעיל צארכות, הרי שיש להתיר צזה כמצואר צפנים. ומו"ר אף שצשו"ת שצט הלוי (ח"ז סי' יצ) החמיר צזה – מכל מקום ראה צקוצן מצית לוי (ח"ח עמ' קסה"ו) שהרצ הכותצ שס דיצר עמו אודות כך, שהוא טיגון צשמן עמוק, והסכים עמו, אלא שהסציר שהחמיר עקצ החשש שאופן היצור עשוי להשתנות עם הזמן וכו', עיי"ש. [וכפי שאכן הערנו צפנים צסיוס הסעיף, שכיוס ישנס שקדי מרק המיוצרים צאופן של אפיה וכו'].

שדכר שעבר תהליך אפיה או צליה בלבד [ראה בסעיף כב], אסור לאחר מכן לשוב ולבשלו. ו"גם בכלי שני יש להחמיר, כמו שנתבאר למעלה [ראה פרק א – מסעיף כא ואילך], ולכן צריך לזהר שלא ליתן פת אפוי אפילו בקערה שהיא כלי שני, כל זמן שהיד סולדת בו. ויש מי שמסתפק וחושש מחיוב חטאת גם בכלי שני שהיד סולדת בו"ל.

אבל לערות על האפוי או הצלוי מבלי שני, וכן להניחו לתוך כלי שלישי, כבר נתבאר בפרק א – שמותר.

אחב"י הספרדיים: נוהגים להחמיר בבישול אחר אפיה בכלי ראשון – אבל מקילים בהכנסתו לכלי שני"ט.

יט. לאור האמור: נמצא, שהיתר חימום הצלוי והאפוי מוגבל לצורת חימום יבישה. אלא שבשמהממו כנגד האש, יש להרחיקו קצת מהרגיל, ולא להניחו "בסמוך לה ממש" – בכדי שיהיה לו היכר ולא יבוא ללבות הגחלים, או להגריל את האש". [ובפרק הבא, ובהרחבה יותר בפרק י, יתבארו אופני החימום המותרים והאסורים בשבת – עיין שם!].

בשר צלי, לחם, מצות, צנימים, טיגונים – הכנסתם למרק חם כ. על פי המתבאר – שיש בישול אחר אפיה וצליה – אסור להכניס לתוך מרק

ציונים והערות

לח עיקר דין הבישול אחר אפיה וצליה, מצוואר בשולחן ערוך (סעיף ה). והלשון שהעסקנו בפנים, הוא משוע"ר (סעיף יז). וש"ג שמכיון שיש המתירין ליתן פת אפוי בכ"ר, שלדעתם אין בישול אחר אפיה וצליה – הרי שצדיעצד יש להחמיר התבטל כסדרא זו.

לט בירור שיטת המחבר – בענין בישול אחר אפיה וצליה: הג' צעל שמ"ש ומגן האריך להוכיח שדעתו להחמיר בזה, וכ"מ בספר נשה"ש (סי' כא) צסס ספר הזכרונות (האופה) דעת המחבר, ודלא כמי שחשבו שדעתו להקל. (כבוד תכמים עטרת פ"ו, עמ' שסג ואילך). לאידך גיסא, צכנה"ג (הגהות הטור) דעתו שהמחבר מקיל בזה, מדהביא דעת המחבר באחרונה. וצכ' אור לציון ח"צ (סי' ל ס"ד), שעפ"י כללי מרן צעיקרון דעתו להקל חלא שחושש גם לדעה המחמירה. אמנם צנוגע להכניס האפוי לבלי שני – המנחת כהן (שהיה מגדולי פוסקים הספרדים) כותב (שע"צ פ"ד. והו"ד צא"ר וצדע"ת ועוד), שצכלי שני מותר, וצכלי ראשון יש להחמיר. וכ"כ מהר"ם חיון צשו"ת גינת ורדים (כלל ג' ס"ט), שמכלי ראשון חוששים לדעת הרא"ם שיש בישול אחר אפיה, חכל לא צכלי שני – וש"כ המנהג. ועפ"י כותבו צפנים, צהיות ושיטה זו היא כעין "הכרעה" צין צ'. השיטות הנ"ל, ועוד שצכל כיוצא בזה יש להלך אחר המנהג.

מ כ"ב הרא"ם – הו"ד להלכה, צשווע"ר (סוף סעיף כד), וצמ"צ (ס"ק לד).

חם, גם כשנתון כבר בכלי שני, בשר שנצלה על האש, לחם, מצות, וצנינים^{מא}, וכיוצא בהם ממיני המאפה. אבל לערות עליהם מכילי שני, וכן להכניסם לכלי שלישי, מותר – וזאת למרות שהמצות והצנינים הם קשים, ומתרככים במרק^{1234567 n/mos} יי.

כא. חשוב לוודא בכל דבר, האם מוגדר כצילוי, אפוי, או כמבושל – וכמבואר לעיל ב"הגדרות" הצלי והמבושל [סעיפים יג-יד-טו]. ולאוור מה שנתבאר שם, הרי שגם המטוגן בכלי, ולא נצלה על אש גלויה, יש להחמיר שלא לדונו כמבושל. ולכן אין להכניסו לתוך מרק חם אפילו בכלי שני.

ובמטוגן בשמן, תלויה הגדרתם האם כאפוי או כמבושל, בכמות השמן או המשקה שבהם נטגנו – וכמבואר כל זה לעיל [סעיף טו] עיין שם!

אוצר החכמה

ציונים והערות

מא אף שנטעם האיסור להכניס פת לכ"ס, נמצא צו"כ השו"ע (סעיף ה) שהוא מכין ש"רכיך" – וצלשון שו"ר (סעיף יז) "מפני שיש דברים רבים שמתבשלים גם בכלי שני, ואין לנו בקיאות בהם, ושמא גם הלחם נקרא כך לענין זה ומתבשל גם בכ"ס שהי"ס צ". וצמ"צ (ס"ק מז) "...לאסור ליתן פת האפוי, דהוא רכיך, אפילו בכלי שני". ולכאורה המלה אינה רכה, כנראה בחוש. מכל מקום מפורש כתב המג"א צהל' פסח (סי' תס"א סק"ח) צנוגע למצה שצילה כו' "מיהו בכלי שני אינו מבשל, מ"מ יש להחמיר אם לא לצורך – כמ"ש סימן שי"ח" (וראה צמ"ג על מג"א זה). הרי קמן, שדעתו שהמתבאר כאן צסי' שיה צדיני צישול צשצת, צנוגע לפת שיחכן שצכלי שני ג"כ מתבשלת, נוגע גם לענין מזה. ומפורש יותר צלשון שו"ר שם (סעיף יד) "...אם נפלה (המצה) לתוך כלי שני... יש להחמיר לכתחלה אם לא לצורך. לפי שיש מסתפקין וחוששין על הפת שמא היא מתבשל אף בכלי שני, כמו שנתבאר בסימן שי"ח". [ואף שצומן המגן אברהם יתכן שהמלות עדיין לא היו קשות כפי שהן כיום, מכיון שנהגו לעשותן עצות, ולא כפי שהן היום שמחמת דקותן הן קשות. מכל מקום צומן שו"ר והפמ"ג כו', כצד נהגו צמלות דקות – ראה צשערי חשוכה (סוף סי' תס) וצשו"ת אדמו"ר הזקן (סי' ו)].

מז בשו"ת שאל ומשיב (מהדו"ג ח"צ סי' כ), אסר צזה – כיון שלדעתו נחשב צגדר "מרפה גוף קשה" שנתבאר לעיל (ריש פרק א) שאסור משום מבשל. אלא שכצד חלקו עליו האורחות חיים (ספינקא – ס"ק יח) ועוד. ועיקר ההיתר צזה הוא – לפי שהכלל האמור הוא רק כאשר הריכוך נפעל ע"י כח החום, משא"כ צנדו"ד שגם כשצורים צנימים צמים צוננים הרי הם מתרככים. וראה לדבר מדין המלת, שלמרות שנימוח היטב צמים חמים, מ"מ מה"ד מותר ליתנו צזה כו' – והטעם צכ"ז הוא כאמור. וכן חלקו על צברי השו"מ הללו, צדע"ת (מהרש"ם על סעיף ה) – העתקנו לשונו לעיל צפרק צ (הערה י, עיי"ש וצמה שהערנו צהצנת צצרי), וצשו"ת רצ פעלים (או"ח ח"צ סי' נצ) מטעם שזהו דרך אכילה כו'. וכך עולה גם מיתר הפוסקים שפסקו שאיסור זה ליחא צצצר מאכל (כנעתק שם צהערה הנ"ל, עיין שם).

עוד י"ל צהיתר הדצר, עפ"י מש"כ צתהל"ד (ס"ק לג) שרק כאשר נתבטלה פעולת הציסול או האפיה אזי יש צריכוך משום ריפה גוף קשה וכו' (כפי שהוא צמתכות שנמסו או הותכו ושוב נתקשו).

בישול אחר בישול ואפיה או צליה

כב. האמור ש"יש בישול אחר אפיה או צליה" הוא דוקא אם עבר רק את תהליך האפיה או צליה – שאז אסור לשוב ולבשלו. אבל אם עבר כבר את שני התהליכים גם יחד^(יז), מותר. דעת המשנה ברורה: ראה בהערה^מ.

ביאורים

(יז) נתבשל וגם נאפה, האם אסור לחזור על אחת מפעולות אלו: ראה בהערה (מג), שהבאנו מהמ"ב בבה"ל (סעיף ה"ד"ה יש) שנחלק על הפמ"ג שנעתק שם, וחושש שאף שכשנתבשל וגם נצלה לא נתבטלה הפעולה הראשונה, מ"מ גם השניה לא נתבטלה כו' – ועפ"ז אסור לשוב ולבשלו כו', עיי"ש. ולענ"ד לא זכיתי להבין מה עשויה להיות הבעיה במה שכתב "דגהי דמוכח התם (פסחים מא) דלא נתבטל שם הראשון, הרי שם השני בודאי קיים, ושפיר יש לומר דמקרי עתה בישול אחר צלי" עכ"ד. דהנה בפשטות הטעם שיש בישול לאחר צלי ולהיפוך, הוא לפי שנוצרת בתבשיל מציאות חדשה שלא היתה בו עדיין וכיו"ב. משא"כ בנידו"ד, הרי מה איכפת לן – כטענת הבה"ל – שגם השני קיים, והרי העיקר שגם הראשון קיים, ובמילא ישנו כבר בתבשיל פעולה זו, ושוב אין איסור בחזרה נוספת עליה. וכי מצינו סימוכין

ציונים והערות

אבל כל עוד נשאר עדיין כח הבישול או האפיה ליטא לאיסור זה. ועד"ז כתב צאג"ט (סק"ח אות יא, וסק"י אות יט) שדוקא צמים (וכיו"צ) יש בישול אחר בישול, לפי שהם כמו מתכת שלמרות שכבר נתבטלה צהליה היינור מכל מקום שז ונתבטל כליל פעולת הבישול, ולכן כששז ומרכך המתכת או מחמם המים יש צו שז משום בישול. וכבר קדמו צוה צלצו (הל' שבת) – רמז לדבריו האג"ט שם (צלצון "כמדומה" שראיתי כן צלצו). שו"ר שכן הציא להתיר צוה, צש"כ צש"ס הגרש"ז אוירבאך. וראה גם מש"כ להלן (הערה מו) בהגדרת איסור ה"ריפה גוף קשה" שעפ"י"ז ג"כ אין צדו"ד משום איסור זה, ודוק. מג המ"ב צה"ל (ס"ה ד"ה יש) הציא מהפרמ"ג שאין בישול אחר בישול וצליה – לפי שלא נתבטל שם הראשון ממנו (עי' ח"א ס"ק יז). ועפ"ז העלה שגם אין צליה אחר צליה ובישול. והוא עלמנו חולק וחושש שאף שלא נתבטלה הפעולה הראשונה, מ"מ גם השניה לא נתבטלה כו' – ועפ"ז אסור. אלף

בגמרא או בראשונים וכיו"ב, שכשיש על דבר מה שם "בישול", אסור שיהיה אחריו [גם] שם "צלי"? הרי העיקר הוא זיל בתר טעמא, שכל שכבר ישנו בתבשיל זה שני הפעולות, הרי ששוב אין בחזרה על אחת מפעולות אלו משום מלאכה בשבת. וכנראה שהמ"ב יוצא מהנחה שהפעולה השניה נקבעת בו יותר כו' – וכמש"כ להלן, אלא שכאמור, מה בכך? כל עוד גם הפעולה הראשונה קיימת בו.

אמנם מדברי האגלי טל (ס"ט ס"ק טו, אות כ"א), עולה שלטעם היראים מבטל הבישול את תורת הלחם [– האפיה], ולשיטתו אכן בצלאו ואח"כ בישלו ושב וצלאו, אסור. "דלהר"א ממיץ, כיון שהבישול ביטלו מתורת צלי, חייב על צלייתו האחרונה. דאין לומר אין צלי אחר צלי, שהרי כבר נתבטל מתורת צלי". אלא שבהמשך דבריו כותב האג"ט עצמו טעם אחר שעפ"י"ז העלה להתיר – ומסיים "העולה מזה לדינא: עיסה

לדוגמא: המאפה המכונה "פִּחְזֻנִית" [Cream-Puff] שאופן הכנתו הוא, שקודם מבישלים כמין עיסה דלילה של קמח במים ומרגרינה וכיו"ב ומוסיפים ביצים וכו', ולאחר מכן יוצקים בצק מבושל זה לתבנית בצורות שונות, ואופים בתנור. הרי שמותר להכנים "פחזניות" אלו לכלי ראשון שאינו על האש, ובודאי שמותר יהיה לערות עליהם רוטב חם.

דוגמא נוספת: חמין [=משאלנ"ט] שהתבשלו, ובמשך השבת התאדה מתוכו כל המשקה עד שהתיבש וגם לדעת הסוברים שדינו כצלי"ט], מותר לשפוך לתוכו מים חמים, בתנאים שיתבארו להלן [בסוף פרק ט], למרות שבמצבו הנוכחי

ציונים והערות

שמ"מ דעתו שמותר לחזור על הפעולה האחרונה, כגון ציט"ל ואח"כ צלה, מותר לשזב ולחממו באופן דלילה. וראה "ציאוריס" (אות יז) מש"כ לפלפל ולהעיר בדבריו.

וצאגלי טל (ס"ט ס"ק טו אות כ"כא) צהמשך דבריו העלה להתיר, ש"דעת רוב הפוסקים להקל", ומוכיח זאת מס' קסמ, וש"כן כחצ הרצ צשולחן ערוך שס, שכן עיקר". וכן סותם האג"ט שס צ"פניס" צא"ד "יראה לי, דללי שנתצשל וחזר וללאו וכן מצושל שנללה וחזר ובישלו צשצת, אין להחמיר". וכן פסק למעשה צקצוה"ש (צדה"ש ס"ק נד), שכתב "והגם שהצנה"ל כתב שאין דברי הפמ"ג מוכחת, הנה צס' שציתת השצת מציא מהאגלי טל דלילה אחר שנללה ונתצשל או צישול אחר שנתצשל ונללה, דעת רוב הפוסקים להקל" — ועפ"י כל האמור, סתמתי להלכה צפניס.

מד שצא מיצעיא לשיטות שהצאנו לעיל (סעיף יג, עיי"ש צהערות וצ"ציאוריס") ש"צלי קדר" דינו כ"בישול", צמילא אין כל צעיה צנדון שלפנינו. אלא שגם לדעת הסוצריס שדינו כצלי (ראה צהערות שס, וצ"ציאוריס" אות

ביאורים

שבישלה ואח"כ צלאה .. צלאו ואח"כ בישלו וחזר ובישלו, דעת רוב פוסקים להקל. וכן הוא לפי הרמ"א סימן קסח שהמנהג להקל כר"ת, וכן כתב הרב בשולחן ערוך שס שכן עיקר .. ואם כן מוכח מהא דאפאה ובישלה מברך המוציא, דאין בישול מבטל אפיה". וראה מש"כ ביסוד סברת האג"ט שס (באות יח), בקובץ הערות וביאורים צמח צדק (ד — עמ' סא-סב, הערה בשוה"ג).

לאידך גיסא, מצאתי בספר טל אורות (הספרדי — "ביאור על המרדכי מלאכת אופה" דף מ ע"ב) שהביא מכמה מגדולי הראשונים והפוסקים שדנו בשאלות שונות לאור פסק ה"יראים" שיש בישול אחר אפיה, כגון האם מותר למי שנשבע שלא לאכול צלי, לאכול צלי ששב ובשלו. וכן הביא ממהר"י חאגיז בספר עץ החיים (מבשל), האם פת שאפה גוי מותר לאכלו לאחר שהישראל מבשלו. וכותב שכבר דן בזה בתשובת מהרי"ל, ואסרו מטעם שהאיסור שבו לא נתבטל אף שהאפיה נתבטלה כו' — עיי"ש עוד. ומכל המתבאר

שם בזה עולה, שביסוד הדברים התהליך הראשון אכן נתבטל כליל — בזה כו"ע מודו. ויש לומר, שכל הג"ל כתבו הדברים לשיטת הרא"ם שבדבריו מפורש שאכן סובר

הריהו - לדעתם - בגדר אפוי או צלוי^מ, וכאשר מוסיף לתוכם המים, הופכים שוב למבושלי^מ.

היתר זה, הוא לא רק כשמטרת הפעולה האמורה היא למנוע הצטמקות החמין, אלא גם כשמעוניין בהוספת מים בבדי שיהפכו לרוטב על מנת לאכלו^מ.

לתשומת לב: ישנם עוד פרטים רבים שיש להזהר בהם, כאשר מערים מים חמים לקדירת תבשיל - ונתבארו הדברים באר היטב להלן [בסוף פרק יז], וחשוב מאד לעיין שם!

^{אוצר החכמה}

ציונים והערות

ביאורים

שנתבטלה הפעולה הא', ולא מוכח כיצד סוברים הם למעשה. ומ"מ הבה"ל שמפורש כתב "דלא נתבטל שם הראשון", צ"ב. (ג), מכל מקום צנוד"ד מותר מהטעם האמור בפנים. וכן העלה גם צמלא"ש (עמ' נט), מטעם זה.

מה ובספר פני שנת צ"צירורים" שצנוד"ד הספר (סי' ז אות ז) כתב להוכיח, שהתיצנות והצטמקות התבשיל שנאחז בהמשך לתהליך של "צישול" - לכולי עלמא אינה נחשבת כללי. דאל"כ כיצד התירו להעביר תבשיל ממיחם למיחם גם אם חומו של השני חם צהרצה יותר מהראשון, ולא חששו שמה עי"ז יתיצב התבשיל ויצא לדרגת כללי, והו"ל לפחות להזהיר לשים לב שלא יצא למצב זה. ומסתמית הפוסקים שלא העירו על כך מאומה, מוכח שלא שייך צוה דין ללי כיון שצא בהמשך הציסול. ומסיים שם, שהציע הדברים בפני הגה"ק מקלוזניבורג זצ"ל, וגם הוא "השיב לי שאינו דומה כלל להתם, דפשוט דהוי המשך הציסול". וכ"פ גם צשו"ת חשצ האפוד (ח"א סי' קלה).

יש להוסיף על ראייתו - שאם איתא שהדבר אסור, הכינוד יותר להוציא גוש חם ללא רוטב מקדירת תבשיל. הרי כשישהה לא רוטב יהפוך לאפוי או צלוי. וכן כינוד מותר להסיר הכיסוי מעל קדירת תבשיל, כאשר מסתבר שצחימותו מכוסה הרי הוא שומר על לחותו, משא"כ כשמסיר הכיסוי והקדירה מגולה והאדים יוצאים עשוי להתיצב וכו'. משא"כ לסבא האמורה יוצן, שהיות וצא בהמשך לפעולת הציסול לית לן צה, ודוק.

מו מזה שלא חששו צוה שכאשר התבשיל נתיצב ומצטמק, הריהו מחקשה (וצפרט השעויעת שצטשאלנ"ט) - נמצא שלאחר מכן כשמוסיף מים חמים, לכאורה יש צוה משום "ריפה גוף קשה", שנת"ל כמ"פ שהוא מגדרי הציסול צשצת. ראה מש"כ לעיל (הערה מצ) שעפ"י המחנאר שם גם צנוד"ד פשוט שאין שייך כאן איסור זה. צנוסף לכך עי' צפני שנת (צירורים סי' ז אות יא) שייצב זאת צטוצ טעם, שדוקא צדצר שיש צו משום צישול, הרי שגם ריפה גוף קשה הוא מגדרי הציסול. אצל צדצר שאין צו כלל משום צישול, מה צכך שעושה צצר שהוא צגדרי הציסול צשעה שאין צוה משום צישול.

מו משו"ת השיב משה (סי' יא) הוצא צשם יד הקטנה שהחמיר, כיון שעושה כאן צישול חדש עי' שמקבל זה מזה טעם חדש עי' כח הציסול, והמים הפשוטים נעשו רוטב גמור כו' - והוא עצמו חלק עליו והוכיח ממג"א ועוד שליתא לאיסור זה כלל. וכן הוכיחו צאחרונים שעסקו

אפיה או צליה אחר בישול

כג. כשם שיש בישול אחר אפיה או צליה, כך יש אפיה או צליה לאחר בישול.
 "דהיינו, שכל דבר המבושל אסור ליתנו בלא רוטב סמוך לאש, במקום
 שיכול להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו"^{מ"מ}. ולכן למרות שנתבאר לעיל
 שמותר לשוב ולחמם תבשיל יבש שכבר נתבשל כל צרכו ונצטנן, מכל מקום אין
 לעשות זאת באופן שיצלה או שיאפה – וכפי שיתבאר בסעיף הבא.

מנהג אהב"י הספרדים: יש מהפוסקים שכתבו, שקיבלו רק את חומרת
 איסור הבישול אחר צליה, אך לא צליה אחר בישול^{מ"ט}. לאידך גיסא, מהפוסקים
 הספרדים, שמפורש בדבריו שגם בזה אסור^י.

ציונים והערות

צדדון – מסתימת הפוסקים נכמה ענינים שקיים בהם לכאורה מקום לחשש זה, ועי' צשו"ת תת"ס
 (או"ת סי' עד), אכמ"ל.

מח בשולחן ערוך (סעיף ה), נחצאר בנוגע לבישול אחר אפיה. והמג"א בשם הרקאנט"י כתב
 שה"ה שיש אפיה אחר בישול (וצאמת שמפורש כתוב כן – צסמ"ג בשם היראים,
 ובהגהת סמ"ק סוף מלאכת אופה אות יג, וכ"ה בטל אורות הספרדי דף מא ע"א בשם המרדכי
 והגהות מיימוניות, וגם הוא העתיק את לשון היראים המפורש בזה, יעו"ש) – והעתיקוהו להלכה
 בשוע"ר (סעיף יג) וצמ"צ (ס"ק מא). והלשון שנוטט צפנים, הוא משוע"ר שס. והגרש"ז אורצאך
 זצ"ל צשו"ת מנחת שלמה (עמ' נג, בהערה בטור צ) מדייק בלשונו, מדוע די בכדי לאסור כ"שיכול
 להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו" – לכאורה היה צ"ל אסור ליתנו דוקא "צמקום שיכול
 להצלות שם". ומתוך, שמכיון שהדבר כבר מבושל, לכן די בכך שמתחמם עד שהיס"צ, שצנך כבר
 נחשב להגיע לכדי "מאכל בן דרוסאי", עיי"ש.

ורצ"ס נתקשו מהיכן מצאו המקור להחמיר בזה (הרקאנט"י, והיראים והראשונים הג"ל) –
 הרי בגמרא פסחים (מקור חומרת היראים שיש בישול אחר אפיה וצליה) הוא רק בנוגע לבישול
 אחר צלי, ולא לצלי אחר בישול. וכ"מ שהקשה צסמ"ק (סוף מלאכת האופה) על הא ד"יש רוצים
 לומר דגם בזה אסור הר"ר אליעזר [ממין, בעל היראים], ואינו נראה – דלפי הראיה שהוא מציא
 .. אינו כי אם הוכחה שבשל לבסוף צמים או ציין". (אלא שכל זה לפי הגירסא שצסמ"ק שלפנינו,
 ולגירסת האגור – משא"כ לגירסת הצ"י, ראה לעיל הערה לד, ודוק). ועי' צשו"ת שואל ומשיב
 מהדורא תליתאה (ת"ג סי' ג), שציארו בטוב טעם – ונקודת הדברים היא, שמהגמרא מוכח שכל
 שנפעל שינוי בתבשיל, אסור, ואין זה משנה מהות השינוי – האם הופך את המבושל לאפוי או
 להיפך כו', עיין שם.

והנה דעת האגלי טל היא, שרק כאשר רוצה בצליה אסור הצלי אחר בישול, אבל כל שאין רצונו
 בכך למרות שנוצר צמילא מצד זה, מותר. וראה מה שהוכחנו ב"ציאורים" (אות יח סוף הקטע
 הראשון) מדברי שוע"ר, שלא ס"ל כן – עיין שם.
 מט מנחת כהן שער צ' פ"ד. וכ"מ גם בטל אורות הספרדי (דפוס שאלוניקי תק"ס, דף מא),